๘. จปลายมานสุตฺต

[๖๑] เอวมฺเม สุตํ :- เอกํ สมยํ ภควา ภคฺเคสุ วิหรติ สุสุมารคิเร[1] เภสกลาวเน มิคทาเย. เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน มคเธสุ กลฺลวาลมุตฺตคาเม[2] จปลายมาโน นิสินฺโน โหติ. อทฺทสา โข ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ มคเธสุ กลฺลวาลมุตฺตคาเม จปลายมานํ นิสินฺนํ, ทิสฺวา เสยฺยถาปิ นาม พลวา ปุริโส สมฺมิญฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย, ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิญฺเชยฺย, เอวเมว ภคฺเคสุ สุสุมารคิเร เภสกลาวเน มิคทาเย อนฺตรหิโต มคเธสุ กลฺลวาลมุตฺตคาเม อายสฺมโต มหาโมคฺคลฺลานสฺส ปมุเข ปาตุรโหสิ. นิสีทิ ภควา ปญฺญตฺเต อาสเน, นิสชฺช โข ภควา อายสฺมนฺตํ มหาโมคฺคลฺลานํ เอตทโวจ “จปลายสิ โน ตฺวํ โมคฺคลฺลาน, จปลายสิ โน ตฺวํ โมคฺคลฺลานา”ติ. เอวํ ภนฺเต.

ตสฺมาติห โมคฺคลฺลาน ยถาสญฺญิสฺส เต วิหรโต ตํ มิทฺธํ โอกฺกมติ, ตํ สญฺญํ มา มนสิกเรยฺยาสิ,[3] ตํ สญฺญํ มา พหุลมกาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ โมคฺคลฺลาน วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๑)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ เจตสา อนุวิตกฺเกยฺยาสิ อนุวิจาเรยฺยาสิ มนสานุเปกฺเขยฺยาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๒)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน ยถาสุตํ ยถาปริยตฺตํ ธมฺมํ วิตฺถาเรน สชฺฌายํ กเรยฺยาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๓)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน อุโภ กณฺณโสตานิ อาวิญฺเชยฺยาสิ,[4] ปาณินา คตฺตานิ อนุมชฺเชยฺยาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๔)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน อุฏฺฐายาสนา อุทเกน อกฺขีนิ อนุมชฺชิตฺวา ทิสา อนุวิโลเกยฺยาสิ, นกฺขตฺตานิ ตารกรูปานิ อุลฺโลเกยฺยาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๕)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน อาโลกสญฺญํ มนสิกเรยฺยาสิ, ทิวาสญฺญํ อธิฏฺฐเหยฺยาสิ, ยถา ทิวา ตถา รตฺตึ ยถา รตฺตึ ตถา ทิวา, อิติ วิวเฏน เจตสา อปริโยนทฺเธน สปฺปภาสํ จิตฺตํ ภาเวยฺยาสิ. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๖)

---

[1] ฉ.ม. สุสุมารคิเร, อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๓

[2] ฉ.ม.สี.อิ. กลฺลวาฬปุตฺตคาเม

[3] สี. มา มนสิกาสิ, ก. มนสิ กเรยฺยาสิ

[4] ฉ.ม.อิ. อาวิญฺเฉยฺยาสิ

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน ปจฺฉาปุเรสญฺญี จงฺกมํ อธิฏฺฐเหยฺยาสิ, อนฺโตคเตหิ อินฺทฺริเยหิ อพหิคเตน มานเสน. ฐานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ, ยนฺเต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ. (๗)

โน เจ เต เอวํ วิหรโต ตํ มิทฺธํ ปหีเยถ, ตโต ตฺวํ โมคฺคลฺลาน ทกฺขิเณน ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปยฺยาสิ ปาเท ปาทํ อจฺจาธาย สโต สมฺปชาโน อุฏฺฐานสญฺญํ มนสิกริตฺวา. ปฏิพุทฺเธเนว[5] เต โมคฺคลฺลาน ขิปฺปญฺเญว ปจฺจุฏฺฐาตพฺพํ “น เสยฺยสุขํ น ปสฺสสุขํ น มิทฺธสุขํ อนุยุตฺโต วิหริสฺสามี”ติ. เอวญฺหิ เต โมคฺคลฺลาน สิกฺขิตพฺพํ.

ตสฺมาติห โมคฺคลฺลาน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น อุจฺจาโสณฺฑํ ปคฺคเหตฺวา กุลานิ อุปสงฺกมิสฺสามี”ติ. เอวญฺหิ เต โมคฺคลฺลาน สิกฺขิตพฺพํ. สเจ โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุ อุจฺจาโสณฺฑํ ปคฺคเหตฺวา กุลานิ อุปสงฺกมติ. สนฺติ หิ โมคฺคลฺลาน กุเลสุ กิจฺจกรณียานิ, เยน มนุสฺสา อาคตํ ภิกฺขุ์ น มนสิกโรนฺติ, ตตฺร ภิกฺขุสฺส เอวํ โหติ “โกสุ นามทานิ มํ อิมสฺมึ กุเล ปริภินฺทิ, วิรตฺตรูปา ทานิเม มยิ มนุสฺสา”ติ, อิติสฺส อลาเภน มงฺกุภาโว, มงฺกุภูตสฺส อุทฺธจฺจํ, อุทฺธตสฺส อสังวโร, อสังวุตสฺส อารา จิตฺตํ สมาธิมฺหา.

ตสฺมาติห โมคฺคลฺลาน เอวํ สิกฺขิตพฺพํ “น วิคฺคาหิกกถํ กเถสฺสามี”ติ. เอวญฺหิ เต โมคฺคลฺลาน สิกฺขิตพฺพํ. วิคฺคาหิกาย โมคฺคลฺลาน กถาย สติ กถาพหุลฺลํ ปาฏิกงฺขํ, กถาพาหุลฺเล สติ อุทฺธจฺจํ, อุทฺธตสฺส อสังวโร, อสังวุตสฺส อารา จิตฺตํ สมาธิมฺหา. นาหํ โมคฺคลฺลาน สพฺเพเหว สังคคฺคํ วณฺณยามิ, น ปนาหํ โมคฺคลฺลาน สพฺเพเหว สังคคฺคํ น วณฺณยามิ, สคหฏฺฐปพฺพชิเตหิ โข อหํ โมคฺคลฺลาน สังคคฺคํ น วณฺณยามิ. ยานิ จ โข ตานิ เสนาสนานิ อปฺปสทฺทานิ อปฺปนิคฺโฆสานิ วิชนวาตานิ มนุสฺสราหสฺเสยฺยกานิ ปฏิสลฺลานสารุปฺปานิ, ตถา รูเปหิ เสนาสเนหิ สังคคฺคํ วณฺณยามีติ.

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา มหาโมคฺคลฺลาโน ภควนฺตํ เอตทโวจ “กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ, อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺ”ติ.

อิธ โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุโน สุตํ โหติ “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา”ติ, เอวญฺเจตํ โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุโน สุตํ โหติ “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสายา”ติ. โส สพฺพํ ธมฺมํ อภิชานาติ, สพฺพํ ธมฺมํ อภิญฺญาย สพฺพํ ธมฺมํ ปริชานาติ. สพฺพํ ธมฺมํ ปริญฺญาย ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวทิยติ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรติ, วิราคานุปสฺสี วิหรติ, นิโรธานุปสฺสี วิหรติ, ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรติ. โส ตาสุ เวทนาสุ อนิจฺจานุปสฺสี วิหรนฺโต วิราคานุปสฺสี วิหรนฺโต นิโรธานุปสฺสี วิหรนฺโต ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี วิหรนฺโต น จ[6] กิญฺจิ โลเก อุปาทิยติ, อนุปาทิยํ น ปริตสฺสติ, อปริตสฺสํ ปจฺจตฺตญฺเญว ปรินิพฺพายติ, “ขีณา ชาติ วุสิตํ พฺรหฺมจริยํ, กตํ กรณียํ, นาปรํ อิตฺถตฺตายา”ติ ปชานาติ. เอตฺตาวตา โข โมคฺคลฺลาน ภิกฺขุ สงฺขิตฺเตน

---

[5] ฉ.ม.สี.อิ. ปฏิพุทฺเธน จ

[6] ฉ.ม. จสทฺโท นตฺถิ

ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺโต โหติ, อจฺจนฺตนิฏฺโฐ อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยสาโน เสฏฺโฐ เทวมนุสฺสานนฺติ. อฏฺฐมํ.

---

๘. จปลายมานสูตร
ว่าด้วยอุบายแก้ความง่วง

[๖๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เภสกฬามิคทายวัน เขตกรุงสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ สมัยนั้นแล ท่านพระมหาโมคคัลลานะ กำลังนั่งง่วงอยู่ ที่หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ พระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นท่าน พระมหาโมคคัลลานะกำลังนั่งง่วงอยู่ ใกล้หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ แล้วได้ทรงหายไปจากป่าเภสกลามิคทายวัน เขตกรุงสุงสุมารคิระ แคว้นภัคคะ ไปปรากฏต่อหน้าท่านพระมหาโมคคัลลานะใกล้หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนออกหรือคู้แขนเข้า ฉะนั้น

พระผู้มีพระภาคได้ประทับนั่งบนพุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้[7]แล้ว ได้ตรัสกับท่านพระมหาโมคคัลลานะดังนี้ว่า “เธอง่วงหรือ โมคคัลลานะ เธอง่วงหรือ โมคคัลลานะ”

ท่านพระมหาโมคคัลลานะกราบทูลว่า “อย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

๑. เมื่อเธอมีสัญญาอยู่อย่างไร ความง่วงนั้น ย่อมครอบงำเธอได้ เธออย่าได้มนสิการถึงสัญญานั้น อย่าได้ทำสัญญานั้นให้มาก เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๒. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงตรึกตรองพิจารณาธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมา เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๓. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงสาธยายธรรมตามที่ได้สดับมา ได้เล่าเรียนมาโดยพิสดาร เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๔. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงยอนช่องหูทั้ง ๒ ข้าง ใช้มือบีบนวดตัว เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๕. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงลุกขึ้นยืน ใช้น้ำลูบตา เหลียวดูทิศทั้งหลาย แหงนดูดาวนักษัตร เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๖. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงมนสิการถึงอาโลกสัญญา(ความกำหนดหมายแสงสว่าง) ตั้งสัญญาว่าเป็นกลางวันไว้ คือกลางวัน อย่างไร กลางคืนก็อย่างนั้น กลางคืนอย่างไร กลางวันก็อย่างนั้น มีใจเปิดเผย ไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำจิตให้โปร่งใส เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

๗. ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น ยังละความง่วงนั้นไม่ได้ เธอพึงอธิษฐานจงกรม กำหนดหมายเดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ภายใน มีใจไม่คิดไปภายนอก เป็นไปได้ที่เมื่อเธออยู่อย่างนั้น จะละความง่วงนั้นได้

---

[7] **พุทธอาสน์ที่ปูลาดไว้** หมายถึงพุทธอาสน์ คือตั่ง เตียง แผ่นกระดาน แผ่นหินหรือกองทรายที่ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรปูลาดไว้ เพื่อเป็นที่ประทับของพระผู้มีพระภาคที่จะเสด็จมาให้โอวาท ถ้าหาอาสนะอย่างนั้นไม่ได้ จะใช้ใบไม้แห้งปูลาดก็ได้ โดยลาดสังฆาฏิไว้เบื้องบน นี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร (องฺ.ฉกฺก.อ. (บาลี) ๓/๕๕/๑๔๕, องฺ.ฉกฺก.ฏีกา (บาลี) ๓/๕๕/๑๔๗)

ถ้าเมื่อเธออยู่อย่างนั้น เธอยังละความง่วงนั้นไม่ได้ ก็พึงสำเร็จสีหไสยา(การนอนดุจราชสีห์)โดยตะแคงข้างขวา ซ้อนเท้าเหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะ ทำอุฏฐานสัญญา(กำหนดหมายว่าจะลุกขึ้น)ไว้ในใจ พอตื่น ก็รีบลุกขึ้นด้วยตั้งใจว่า “เราจักไม่ประกอบความสุขในการนอน ไม่ประกอบความสุขในการเอกเขนก ไม่ประกอบความสุขในการหลับ” โมคคัลลานะ เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

โมคคัลลานะ เพราะเหตุนั้นแล เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจักไม่ซูงวง[8] เข้าไปยังตระกูล” เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

โมคคัลลานะ ถ้าภิกษุซูงวงเข้าไปยังตระกูล และในตระกูลก็มีกิจที่จะต้องทำหลายอย่าง ทำให้ผู้คนไม่ใส่ใจถึงภิกษุผู้มาถึงแล้ว เพราะเหตุนั้น ภิกษุจึงมีความคิดอย่างนี้ว่า “เดี๋ยวนี้ ใครกันนะยุยงให้เราแตกกับตระกูลนี้ เดี๋ยวนี้ คนเหล่านี้ เบื่อหน่ายเรา” ดังนั้น เธอจึงมีความเก้อเขินเพราะไม่ได้อะไร เมื่อเก้อเขิน จึงมีความฟุ้งซ้าน เมื่อฟุ้งซ่าน จึงมีความไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวม จิตจึงห่างจากสมาธิ

โมคคัลลานะ เพราะเหตุนั้นแล เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้ว่า “เราจักไม่กล่าวถ้อยคำที่เป็นเหตุให้ทุ่มเถียงกัน” เธอพึงสำเหนียกอย่างนี้แล

โมคคัลลานะ เมื่อมีถ้อยคำที่เป็นเหตุให้ทุ่มเถียงกัน ก็จำต้องพูดมาก เมื่อมีการพูดมาก ความฟุ้งซ่านจึงมี เมื่อฟุ้งซ่าน จึงมีความไม่สำรวม เมื่อไม่สำรวม จิตจึงห่างจากสมาธิ

โมคคัลลานะ เราไม่สรรเสริญการคลุกคลีกับคนทั้งปวง เราจะไม่สรรเสริญการคลุกคลีโดยประการทั้งปวงเลยก็หาไม่ คือ เราไม่สรรเสริญการคลุกคลีด้วยหมู่ชน ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แต่เราสรรเสริญการคลุกคลีด้วยเสนาสนะที่มีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ปราศจากการสัญจรไปมาของผู้คน ควรเป็นสถานที่ทำการลับของมนุษย์ สมควรเป็นที่หลีกเร้น

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนั้นแล้ว ท่านพระมหาโมคคัลลานะจึงได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “พระพุทธเจ้าข้า ว่าโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเท่าไรหนอ ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด[9] ประเสริฐกว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “โมคคัลลานะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้สดับมาว่า ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ภิกษุได้สดับมาอย่างนั้นว่า ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดธรรมทั้งปวง ครั้นรู้ชัดธรรมทั้งปวงแล้ว จึงกำหนดรู้ธรรมทั้งปวง ครั้นกำหนดรู้ธรรมทั้งปวงแล้ว จึงเสวยเวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา เธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความคลายไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความดับไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาเหล่านั้นอยู่ เมื่อพิจารณาเห็นความไม่เที่ยงในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความคลายไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความดับไปในเวทนาเหล่านั้นอยู่ พิจารณาเห็นความสละคืนในเวทนาเหล่านั้นอยู่ เธอก็ไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลก เมื่อไม่ยึดมั่น ก็ไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ก็ปรินิพพานเฉพาะตน[10] เธอ

---

[8] **งวง** ในที่นี้หมายถึงมานะ (องฺ. สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๙๒)

[9] **มีความสำเร็จสูงสุด** หมายถึงเข้าถึงนิพพาน (องฺ.เอกาทสก.อ. (บาลี) ๓/๑๐/๓๘๓) และดูเทียบ องฺ.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐/๔๑๕ ที่ชื่อว่า**มีความสำเร็จสูงสุด** เพราะไม่มี ธรรมที่กำเริบอีกและไม่มี สภาวะที่ต้องเสื่อมอีก ที่ชื่อว่า**มีความเกษมจากโยคะสูงสุด** เพราะปลอดภัยจากโยคกิเลส ๔ ประการ ได้อย่างสิ้นเชิง ที่ชื่อว่า**ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด** เพราะการประพฤตินั้นจะไม่เสื่อมอีก เนื่องจากอยู่จบ มัคคพรหมจรรย์แล้ว ที่ชื่อว่า**มีที่สุดอันสูงสุด** เพราะมีความสิ้นสุดคือการประพฤติมัคคพรหมจรรย์ และทำที่สุดวัฏฏทุกข์ได้ (องฺ.สตฺตก.ฏีกา (บาลี) ๓/๖๑/๒๑๘)

[10] **ปรินิพพานเฉพาะตน** ในที่นี้หมายถึงดับกิเลสได้เอง (องฺ.สตฺตก.อ. (บาลี) ๓/๖๑/๑๙๔)

ย่อมรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป”

โมคคัลลานะ ว่าโดยย่อ ด้วยข้อปฏิบัติเท่านี้แล ภิกษุจึงชื่อว่าเป็นผู้หลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา มีความสำเร็จสูงสุด มีความเกษมจากโยคะสูงสุด ประพฤติพรหมจรรย์ถึงที่สุด มีที่สุดอันสูงสุด ประเสริฐกว่าเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

จปลายมานสูตรที่ ๘ จบ